

МИЛОРАД В. ТОДОРОВИЋ¹

УНИВЕРЗИТЕТ У ПРИШТИНИ СА ПРИВРЕМЕНИМ СЕДИШТЕМ
У КОСОВСКОЈ МИТРОВИЦИ, ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
КАТЕДРА ЗА ПСИХОЛОГИЈУ

ПУБЕРТЕТ: ПОБУНА И ОДРАСТАЊЕ²

*Колико су традиционални сценарији
у претпубертетској и пубертетској
динамици још увек присутни?*

*Изградња структуре је главна мисао водила сваке предисаве о 'психичком'. О структури се говори само онда када су природа и култура, које чине основни расцеи у личности, ушли у оне односе који се смањују
трајним.*

М. Т.

САЖЕТАК. Велика нестабилност у улогама, широка флуидност у позоришту љубави, која је у супротности са стабилним светом јучерашњице, не може да се не прелије или одрази на децу која одрастају у простору „флуидних” љубави. Родитељи који су добили право да одређују врсту ужитка и облик љубави намећући их деци уносе конфузију елиминисањем оних јаснијих норми које су биле присутне у ранијим периодима. Патолошке манифестације, пре свега девојака у претпубертетском и пубертетском добу, о којима се извештавало на психотерапијама предузетим због тешкоћа у прилагођавању и образовању, могу пружити увиде у

¹ misotodorovic@yahoo.com

² Рад је резултат истраживања у оквиру научноистраживачког пројекта ИИИ 47023 „Косово и Метохија између националног идентитета и евроинтеграција” које финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

Рад је примљен 6. марта 2016, а прихваћен за објављивање на састанку Редакције Зборника одржаном 22. августа 2016.

нормалне процесе какви се тешко могу добити директним посматрањем. Разумевање било које фазе или било ког ступња у оквиру фаза развоја подразумева јасан увид у историју претходних фаза и ниво израђене структуре до тада. Чак и када се ради о револуционарним променама или „налетима” у процесу развоја ту се заправо ради о појачавању еволуционих процеса. Теоријски проблем с пубертетом, као фазом која се може одредити као ново издање инфантилног периода, јесте што она долази након периода такозване „латентности” па је стога нелогично да после (наизглед) мирног развоја може доћи до таквих великих, револуционарних промена. Чини се да се чак ни развојна теорија није обратила потребну пажњу на нешто што би се могло одредити као ’припремна активност’ од које пубертет зависи. Јасно је да је реч о оној невидљивој динамици присутној у психи управо у том „мирном”, претпубертетском периоду.

Кључне речи: пубертет, претпубертетски период, латенција, развојне линије, сексуалност, рекапитулација инфантилне сексуалности.

Пубертет је једна од ретких фаза развоја којом се баве сви, почев од родитеља, педагога, социјалних радника, наставника, новинара до академских психолога и психолога практичара. То говори колико се она види као значајна за развој. Покушај спознаје појединих аспеката пубертета често заобилази целу истину ове развојне фазе. Знати временске границе те фазе и њене феноменолошке карактеристике, мимо знања целокупног развоја који укључују све развојне линије (психосексуалног развоја, контроле нагона, објектних односа, адаптације, нивоа анксиозности, одбрамбених функција, стварање индивидуалности и интернализације), је толико мало да је тешко очекивати неко разумевање ове, једне од кључних, фаза развоја.

Нескладом у темпу развоја на појединим развојним линијама често се ствара нешто што би се најпрецизније одредило као „прелазни ступањ” од фазе на фазу. У суштини се ради о мањој или већој дисхармонији, насталој услед тога што релативно добар развојни ток на развојним линијама (механизми одбране, интелектуални развој, неутрализација или интернализација) може пратити застој (или оштећење) на једној или две развојне линије (рецимо, линији психосексуалности или линији објектних односа). Такав дисхармоничан развој, који оставља утисак „прелазног ступња”, није ништа друго до настојање субјекта да се прилагоди новонасталој промени која се доживљава као озбиљна неравнотежа. Наравно, није овде реч о оформљеној струк-

тури, већ стању које се треба и настоји мењати у правцу каквог-таквог задовољства. У случају да су спољни услови повољни, мање репресивни и да не изазивају осећање кривице, промена ће лакше наступити.³ Она је много чешће ствар унутрашњег прилагођавања стварности себи са циљем постизања мира, углавном на фантазматски начин. Прелазак са фазе на фазу на развојној линији психосексуалности је немогуће замислити без озбиљних конфликта. У пубертету то је скоро увек трауматско место.⁴ Отуда и произлази значај пубертета у развоју.

Фазе у којима се одвијају, на свој начин, значајније физиолошке промене, увођењем нових садржаја, доприносе или одмажу општем току развоја. Те промене у пубертету никад не иду изван унутрашње, психичке, односно фантазматске обраде која може подржати развој али га и озбиљније блокирати. И физиолошке промене, као и психичке, треба видети и као узрок и као последицу таквог адаптивбилног прелазног збивања. Физички развој који је највидљивији у појави менструације, која разграничава претпубертетско доба од пубертета, говори о достигнутом ступњу психичког развоја. Наравно то не значи да се прави строга паралела између физичких и психолошких догађаја. Има девојчица које добијају менструацију пре него што достигну психолошки пубертет, док друге улазе у психолошки пубертет пре но што се појаве одговарајући физички знаци.⁵

Потпуно је неспорно да се специфичност пубертета примарно огледа у налету сексуалности. Проблем је што тај став не укључује питање које и какве сексуалности а на основу чега би се тек могло говорити о последицама и психичког и соматског развоја. Рецимо, у појави неких соматских болести (дијабетеса, на при-

³ „Прелазним стањем” жели се нагласити да није реч о успостављању оштрих граница и достизању истог места на, условно речено, истој „паралели” сваке од развојних линија. То што „прелазни ступањ” може изгледати као застој у развоју треба видети као продужено место за излагање на крај са новонасталом ситуацијом и опасностима.

⁴ Овакав значај пубертета не иде из тог, како то мисли „официјелна” психологија, што сексуални живот почиње у пубертету. Пубертет је само једна од фаза у сексуалном развоју у којој постоји рекапитулација инфантилног сексуалног периода на начин да гениталност доминира над прегениталном компонентом нагона. Улазак прегениталних импулса у генитални простор никад се не одвија лако и без већих или мањих сметњи.

⁵ Слична ситуација се може и видети у климактеријуму када се менструација не гаси код неких старих и уморних жена и жена које остај крепке и младе чак и после физичког климактеријума.

мер). Да би се тај „налет” могао сместити у интегративни простор он мора следити логику претпубертетског доба. Тај последњи ступањ периода латентности, прикривеног збивања, која покрива, грубо речено, период између десете и дванаесте године, у коме се извесни наговештаји будућих сексуалних тежњи могу препознати, требало би посматрати као период највеће ослобођености од инфантилне сексуалности. То је фаза у којој су, захваљујући механизмима одбране, нагонска стремљења и пратећа опасност што више контролисани, што ствара утисак да су сексуални нагони најслабији, а помаци у развоју *eīa* највећи. Клинички подаци, нарочито они из психотерапијских посматрања, упућују да веће буђење сексуалности припада познијој фази раног пубертета. То значи да су снаге које се прикупљају за борбу против сексуалних тежњи у пубертету припремљене управо у том претпубертетском периоду, у том раздобљу наводне велике ослобођености од сексуалних тежњи. Колико ће психа бити мудар управљач који кује оружје пре него се нападач појави зависи колико ће тај период бити побуна која ће скривати пуну истину узнемиравајуће сексуалности или ће бити, у случају контроле свих облика искушења, наговештај добре интеграције у структуру. У првом случају, претпубертетски период ће се настављати још дуго у пубертету (па и у каснијим фазама) крећући се у простору инфантилизма и покушаја да се од њега ослободи. Инфантилизам који не буде интегрисан, суспендујући у појединим сегментима збивања на развојној линији *ψихосексуалности*, одликоваће даљи развој и тиме остати трајна одлика структуре.

Јасно је да сваки приступ који узима у обзир и физичке и психолошке нивое мора полазити од разумевања размена менталне енергије, односно свих путева економске дистрибуције енергије, почев од оних који су претходили наступу пубертета. Другачије речено, разумевању јачине нагонских тежњи (*uga*) и *eīa* који их треба увести у структуру. Примирје између нагона и *eīa* у претпубертетском периоду сада се мења укључењем и *суiperēia* у ту динамику. *Прeйiйудершeйски развој* одликује способност појединца да поднесе извесну количину нерастеређене нагонске ексцитације и она, обично, ни у ком погледу није угрожавајућа. Нову ситуацију, која настаје с физичким променама и повећањем укупне количине ексцитације, противмере (механизми одбране) најчешће не успевају савладати. Физиолошко појачање либидинозне енергије доноси неизбежно повећање потискивања и појачано дејство потиснутих пулсија, што расположиве одбране

чини неспособним за адаптивбилно понашање. У најгорем случају може доћи до слома контраинвестиција. У тој динамици, која ремети до тада релативну стабилну равнотежу, треба видети оне факторе који, због губљења равнотеже између снага које потискују и потиснутих снага, проузрокују проблеме у виду неуротских кофликата или пак озбиљних неуротских испољавања. Због многих фактора, укључујући дакако и физиолошке као и пуцање брана латентности, апсолутно је немогуће предвидети до каквог исхода може довести однос потиснутих пулсија и контраинвестиција. Некада ће одбрамбене снаге бити недовољне, нефункционалне или озбиљно инсуфицијентне, већ самим релативним повећањем једне потиснуте специфичне пулсије искуствима која упућују на нечију жељу и представљају озбиљно искушење. Да би се разумела велика промена између релативно мирног претпубертетског и бурнијег пубертетског периода, нужно је полазити од тога: Како наступа пубертетски период? Каква је психолошка веза претпубертетског и пубертетског периода? Који моменти разграничавају претпубертетски и пубертетски период? Које су психолошке карактеристике пубертетског периода?

Релативно миран период претпубертета омогућава и девојчицама и дечама слободан приступ *активнијешу*, зато што се њом не повећава опасност ситуације. Велики пораст либидинозног тока, какав се дешава у пубертету, опасна је ситуација сама по себи и без неког повећаног активног става. Активитет, у функцији одржања каквог-таквог унутрашњег мира, мора бити одбачен са наступом пубертета када, нарочито код прерастања девојчице у девојку, долази до наглог *пораста активносћи*. Не ради се, дакле, о некој случајној промени, већ оној изнудици од које зависи адаптација и, слободно се може рећи, целокупан даљи развој. Отуда ће и облик и садржина активности која ће имати право на постојање бити корелативан либидинозној количини: што је она већа, активитет ће бити мањи. Тиме што она није иста код дечака и девојчица говори о разлици у доживљају опасности од наступајућих промена. Девојчицама (не)дозвољена активност даје специфичан карактер.

Судбина повећане активности из претпубертетског периода са наступањем пубертета је смер који развој увек следи. Може се мислити да је овај прилив активности везан и за агресивност или је у вези са неким другим променама, али, чини се, да је реч, као и код сваке друге фазе која наговештава промене, о *прилајавану сиварносћи*. Повећана активност представљала процес прилаго-

ђавања реалитету. Тешко је наћи адекватнији пут од повећане активности, као функције *eīa*, за овладавање средином. Уосталом, прилагођавање је, по дефиницији, функција *eīa*, а развој *eīa* је омогућен повећаном количином неутрализоване агресије која се региструје у повећаној активности. Отуда ту промену из активности у пасивност треба посматрати као место опасности за будући сексуални развитак девојчице, за њену будућу пасивност, на шта је упозоравала психоаналитичарка Хелена Дојч (Helene Deutsch) (Deutsch, 1965, стр. 41), која је и сама постала озбиљно депресивна у својој четрнаестој години.

Интензивна активност карактеристична за претпубертетско доба има за циљ да мобилише дечје интелектуалне и креативне способности и аспирације, афективне наде, нове идентификације. Њен извор лежи у урођеном стремљењу ка сазревању и независности које је нарочито јако у претпубертетско доба када девојчица или дечак од једанаест година живе у свету између прошлости и будућности, између детињства и доба зрелости, између покоравања и опонирања ауторитету, између ензузијатског улаза у друштвени живот и чежње за усамљеношћу. У том периоду такође се примећује даље слабљење афективних веза детињства и повећани смисао за одговорност и самосталност. Одрицање од инфантилног живота сањарења од највеће је важности и за девојчицу и дечака који расту. То се првенствено постиже успостављањем односа са новим објектима, пре свега новим објектима љубави и мржње – са којима се треба поистоветити. У том периоду код деце постоји јака потреба да буду признати као одрасла особа и борба за такво признање утолико је акутнија и болнија што млада особа у својој несигурности и потреби за заштитом носи и једну несвесну жељу да остане дете.

Друга карактеристика претпубертетског доба, тесно повезана са „продором активности”, јесте нагли „*окреш ка стварности*” која представља добар метод дечака и девојчице у нападу на средину. Наравно, то је начин којим они покушавају да се средини прилагоде и учине је мање опасном. Свака регистрована промена у себи, и неравнотежа која следи, мора се увести у равнотежу. Један од најсигурнији начина којим се то постиже јесте повећана пасивност којом се спушта ниво менталног апарата до границе што мањег узнемирења. Проблем је што је то ограниченог карактера и што без пројекције није толико делотворно. Чак се и све оно до чега доводи физиолошко повећање пројекцијом „смешта” у спољну средину, најчешће као напад на њу. Као носилац норме,

забране и закона спољна средина је увек виђена као узрок свих ограничења и захтева за одрицање. Зато се она, а не сопствена унутрашњост, и доживљава као место проблема. У позадини свих тих видљивих промена као да *ејо* прикупља снагу којом ће моћи одговорити на надолazeћу офанзиву. Уосталом, сама активност и напор да се овлада средином имају за циљ да се изгради једно снажније Ја.⁶

'Офанзива' која се припрема у претпубертету манифестује се, у зависности од психолошке историје (догађаја раног детињства и квалитета обављене интеграције), на различите начине и великим делом кроз норме које намеће средина. Њен наступ је одређен културном и друштвеном средином. Што је историја (дотадашњи развој) била више оптерећена хипотеком која је оставила многе фиксационе тачке, то је дететов *ејо* слабији и мање способан да се ухвати у коштац са моћним нагонским тежњама. Слаб *ејо* чини да су и сви други психички садржаји на специфичан начин обележени мањком. У таквим условима не може се очекивати да ће однос према средини као и сопственом селфу одређивати неутралисане енергије и процесе. Тиме се лако поставља сцена за обрушавање у некохерентност, чији је велики усуд проблем са успостављањем идентитета. Није реч о томе да многе субјект-позиције нису међусобно конзистентне, већ да их наступајућа сексуална плима још више раздваја. Она иде из тога што са пубертетом настаје драстична промена либидинозних снага. Сексуално, полно искуство које су до тада градили језик и култура може лако да се доведе у питање ако се своје постојање види као поражавајуће за самога себе, и не баш добро за другог. Ретко се та позиција може избећи. Управо следећи то разбуцтавање конфликта који следе стимулисане нагоне из поново оживљених едипских жеља и идеја о кастрацији и пенис зависти, ситуација са изградњу полног идентитета је на великом искушењу.⁷

Начин на који се бира да ли ће се бити женствен или мужеван не зависи само од идентификације са мајком (која ствара „женственост”) или идентификација са оцем (којом се устоличава „мушкост”). Увек се мора имати у виду шири опсег односа дете-

⁶ Постоји физичка аналогија према том реципрочном психолошком односу: мишићна активност подразумева поседовање извесног степена снаге и мишићне оформљености, али и истовремено и сама активност повећава снагу и наставља раст.

⁷ Психологија стоји чврсто на позицији да анатомија не одређује нечији полни идентитет.

–родитељ који се развијао током детињства, у коме идеје о мајци или оцу нису потпуно консолидоване и посебно о распореду снага (*ida, eia* и *сујереја*) у пубертету. Не постоји једна слика мајке већ вољена мајка и мајка која се мрзи; узвишена мајка-идеал и мајка-развратница; она која рађа децу и она која их убија; она која их храни и она која их трује; која је моћни ривал, а и персонификација сигурности и заштите. Исто тако постоје и многи различити очеви који стварају бездрож могућности за односе и идентификације. Начин на који је дете решило своја конфликтна осећања амбиваленције у ранијим периодима сада се у пубертету показује управо на месту где се мотивацији тела ускраћује пуно задовољство. Расцеп субјекта на његов симболички идентитет и тело које га одржава је појачан и оним искуствима која отежавају или стимулишу идентификацију са вољеним објектом. Ту се примарно мисли на интензитет агресивности и јачине осећања кривице који воде дечака и девојчицу идентификацији са злим, кажњивим, паћеничким или чак и мртвим објектом. Увек је у питању оживљени едиповски губитак, са кастративним остацима и мањковима (из фродовско-лакановске теорије), као и везаност и слављење онога што се сматрало преедипском блискошћу између мајке и детета (из теорије објектних односа Мелани Клајн (Melanie Klein, 2001) и Доналда Виникота (Donald Winnicott, 1965)).

Свака од ових могућности постаје јача у периоду активног тражења метода консолидације *eia* и утиче на карактер дечјег претпубертетског доба. Истовремено, тенденција да се запоставе раније идентификације је неизбежна. Девојчица почиње да бива изразито критична према својим родитељима, и нарочито према мајци. Заузимајући реалистичан став према спољном свету, напуштају се инфантилна прецењивања родитеља која се региструју у енергичним покушајима да се буде другачији од мајке (у случају девојчице) и оца (од стране дечака). Тај критички став према дившим идолима не мора да буде јавно манифестован. Напротив, док су критични према свему код куће, они често покушавају да у школи прикаже своје родитеље као важне и fine људе. Потпуно измишљене приче којима се величају родитељи служе осујећењу притајене намере да их обезвреди. То је облик који нека врста *йородичне романсе*⁸ добија у претпубертету. У својој тежњи ка независности, девојчице и дечаци покушавају да се

⁸ Фантазија детета у детињству у којој оно замишља да његови родитељи нису његови стварни преци, већ да оно потиче од чувених и моћних родитеља, а његово је рођење прекривено велом тајновитости и романтике.

ослободе свих старих трагова идентификације. Томе на руку иде идеализација породица својих другова уместо своје породице, упркос чињеници да многи фактори не иду томе у прилог и да је у тој „идеалној” породици много тога на нижем нивоу. Слично се дешава када девојчица осети велику приврженост према наставници којој приписује све квалитете који недостају њеној мајци. Такав однос, чак и онда када је потпуно нереално заснован и када је мајка много вреднија од обожаване наставнице, јасно указује на несвесну зависност од мајке. Не говори то само о односу према мајци, већ, много пре, о начину на који се та ситуација разрешава. Очигледно да је однос према мајци јако амбивалентан и да је емоционално „економичније” решити овај конфликт расцепом између („лоше”) мајке и („добре”) наставнице. Јасно је, познајући природу идеализације, да је и љубав према наставници као идеалном објекту, такође компромисна и да омогућава да се избегне опасност од инфантилне зависности према мајци. Однос према наставници или неком другом новом објекту није ништа друго до чежња за мајком.

За девојчице у претпубертетско доба приврженост мајци представља већу опасност од привржености оцу. То је због тога што је мајка стварна препрека жељи девојчице „да порасте”. Свеједно је да ли је у питању реална или имагинарна препрека, она оживљава стару ривалску ситуацију са пратећим афектом. Могућност да ривалска мајка коначно може бити побеђена уводи девојчицу у снажно конфликтно подручје отпора и борбе, али и жудње за њом. То је најсигурнији начин да јасни сукоби или забране, који долазе од мајке, прикрију жудњу за њом. Оно што се може назвати „психолошки инфантилизам” код неких одраслих жена није ништа друго до далеки одјек необично велике привржености мајци из претпубертетског доба. Нове идентификације којима девојчица замењује старе објекте идентификације носе потенцију стварања нових друштвених и идеолошких вредности. Проблем је што тај нови објект идентификације може бити и јако вредна особа, али и особа од не баш неке велике вредности. Избор неке компромитоване личности, која је потпуно супротна мајци или представља несвесну слику мајке која се замишља као изразито сексуална, ослобађа девојчицу од зависности (од мајке).

И односи са браћом и сестрама играју важну улогу у борби да се постигну зрелост и независност. За време повећане активности, девојчица која је одрасла са братом бори се не само за то да изгледа одрасла, већ и да делује дечачки. Ако је њена сестра бар мало

старија, а самим тим и већи фаворит у „трци за зрело доба”, она постаје или објект омрзнуте зависти, или, доста ређе, идеална фигура. Много чешће ће сестрина другарица или старија школска другарица бити изабрана као идеални објект. Иако овакви избори изражавају смисао за реалност, што је карактеристично за претпубертетски период, они садрже и једну опасност која се састоји у томе да старија сестра може навести млађу на акције за које ова још није довољно зрела.⁹

Нису само објектне релације оно што упућује на реалитет. Исту функцију има јако распрострањена љума у претпубертетском периоду. У њој све фразе, симболи, догађаји добијају пуну вредност стварности и нису ништа друго до крајње реална ситуација, јер проживљавање кроз глуму увек има за подложак саму реалност. Тешко је знати шта осећа и кроз какав вртлог мисли, жеља и страхова пролази дванаестогодишња девојчица која се припрема за своју прву журку. Оптерећена озбиљном бригом и осећањем ниже вредности, а изнад свега опхрвана страхом да неће изгледати довољно добро и одрасло, она оптужује, уз *acting out*, мајку за њену лошу судбину. Фризерка која јој је правила фризуру и која ју је на тај начин учинила знатно старијом, проричала јој је да ће сигурно задивети све дечаке и бити њихова жеља. Часовима је пред огледалом увежбавала покрете „фаталне жене”, али када је дошло вече она је одбила да иде на журку. Била је обузета паничним страхом да ће сви мушкарци обраћати пажњу само на њу. Осећала се одговорном за несрећу која ће погодити мушкарце које ће морати одбити и, у њеном присуству, неинтересантне девојчице. Забринутост за дечаке са којима не може бити, успешно је сакривала њену стварну жељу.

Друга врста глумљења се одвија кроз идентификације девојчице са особама које су или лудо заљубљене или које пате или су пак прогањане неком драмом из реалног света. Хипоманично понашање, више или мање повезано са агресивним тенденцијама, у функцији је реализације неке врсте псеудодебилитета којом се контролише радозналост. „Не знати” или бити глупав није случајна стратегија, већ начин излажења на крај са опасношћу.

⁹ Овде нећемо посебно истицати оне идентификације у којима су објекти неке привремене фигуре и ликови из књига, филмова и јавне сцене. Те идентификације подсећају на игру мале деце, изгледају као „иживљавање” оних пролазних свесних жеља које изражавају идеју какав неко жели да буде. Овде није реч о фантазирању, будући да овакво иживљавање има конкретан и стваран карактер.

У том правцу иде и велика вредност дискреције која је нека врста противтеже радозналости у претпубертету. Дванаестогодишња девојчица увек замишља да други имају тајне; она жели да сазна шта се дешава у туђем животу, али истовремено окружује своју сопствену личност тајнама које најчешће дели са девојчицом истог узраста. Већ само постојање тајне и њен смисао великим делом је управљен против мајке или њене замене. Освета против „тајни које има мајка”, а које она крије од детета, сада у доба повећане активности, поприма облик сопствених тајни. Прекор: „Зашто ми то није рекла раније?” није се односио на скривање догађаја, већ на сам мистериозни догађај. У претпубертетско доба афективна реакција је пренета са догађаја на тајну о њему. Типичан пример је ситуација у вези са рођењем малог брата или сестре: није рођење узрок свесног прекора мајци, већ скривање њене трудноће. Чињеница да је мајка, као што је то често случај, говорила о рођењу које долази – игнорисана је или потиснута. Иста ствар се дешава у погледу менструације.

Све тајне које деца у том периоду „чувају” често су изражене на парадоксалан начин. Опште је познат модел којим се младе девојчице поверавају уз захтев поверљивости и тајности. „Ти си једина особа којој то причам. Закуни се да је нећеш никоме поновити” – неизбежан је захтев у то време. Потреба да се има тајна и да се та тајна неком повери често, уколико недостају стварни догађаји, доводи до имагинарних сценарија. Тако се појављује безопасна врста псеудологије, мање богата у фантазији и мање развијена од псеудологије одраслих. Није мали број жена које до краја живота задржавају ову потребу „поверења тајне” свима и свакоме.

Такве ексклузивне релације имају функцију да се старе афективне везе учине мање важним, нарочито да се избегне нежна заштита мајке. Девојчица једноставно одбија да прихвати мајчину понуду помоћи да се достигне зрелост и независност. Зрелост уз мајчину помоћ престаје да буде привлачна. Удаљавањем од породице, колико то год изгледало чудно, чувају се и старе емоционалне везе према породици. Најчешће тако што се осећања преносе на особе које су замена за чланове породице. Некада је то, на пример, наставница, а некада нека старија девојчица која има улогу идеала или вршњакиња са којом се мора видети сваки дан и којој поверава све своје тајне и са којом проживљава безопасно сексуално задовољење. Избор овог објекта, као *алиџер еја*, „другог Ја”, наставка њеног Ја, од велике је важности за девојчицу, али је

и место где може доћи до расплињавања у разноразним идентификацијама. Нека девојчице се, управо из тих разлога, приклања некој другој девојчици да би се осећала сигурном. Свесна своје неадекватности она бира, по идентификационом моделу, неадекватну или неугледну девојчицу, као што је и она сама, да би се осећала јачом. У друштву некога ко јој је сличан и ко пати од осећања неважности она се може чак и добро осећати, јер на тај начин лакше поднеси непријатељски свет, самим тим што све то подноси удвоје. Велики значај дељења тајни треба посматрати у том контексту.

Најчешће је овај однос „моногаман”. Од пријатељице се захтева верност и искључивост, а изнад свега безрезервно учешће у тајнама. Комуникација се одвија под императивом – рећи све и искључити све друге, родитеље пре свега.¹⁰ Најважнија открића која саопштавају једна другој односе се углавном на сексуалну сферу. Сваки конфликт у вези сексуалности лако може бити прекривен измишљеним причама, али примарно с циљем истраживања свих аспеката сексуалности. Тајна има само једно име: сексуалност. Сексуална радозналост и чување сексуалних тајни већ сами по себи представљају сексуално задовољство.

Док је у претпубететском периоду дружење две девојчице углавном комплементарног карактера у коме једна има више активну а друга више пасивну улогу, са наступом пубертета овај однос добија све одређенији садистичко-мазохистички карактер. Он може да има велики, понекад чак и штетан ефекат, нарочито код мазохистичког партнера. Пасивна ће девојчица, која у таквој оријентацији може ићи до потпуне потчињености, и у многим другим активностима, као на пример учењу, заузимати мазохистички став.

Случај дванаестогодишње девојчице, која је тврдоглаво одбијала да прихвати било какву активност које се односила на учење, био је добар пример да се види колика је моћ таквог утицаја. Њена најбоља другарица је сваку њену самосталну активност, сваки ангажман у школи и сваку релацију са дечацима и девојчицама квалификовала негативно. Једноставно, није имала право ништа да уради својом вољом и без одобрења ове друге. Мазохистичка подређеност тој садистички настројеној девојчици, из истог разреда, довела је до тога да је она постала неспособна да под-

¹⁰ Овде се може схватити наивност свих оних који говоре да се са родитељима мора о „свему причати”.

несе било какву неугодност, сем ако ова није била удружена са наградама у облику мазохистичког задовољства. Схватајући опасност такве потчињености родитељи девојчице су ту игру садизма и мазохизма прекинули. Није тешко замислити колико би она извршила пресудан утицај на каснију хетеросексуалност.

Као што је фалусна фаза изазвала интересовање за анатомске разлике, тако се претпубертетско доба концентрише на физиолошке процесе. Проблем гениталних разлика дечака и девојчица више не фасцинира девојчице тог узраста, јер оне већ знају за њих и прихватају их. Уместо тога у првом плану интересовања налазе се функције сексуалног организма, унутрашњост сопственог тела, развијање груди и менструација. Оне се сада углавном обрађују на фантазматски начин.¹¹ Поседно место добија тема трудноће која се уводи у што мање угрожавајуће сценарије. У претпубертетском периоду та тема није била толико опасна и могла се одрађивати кроз различите игре помоћу јастучића или мајчине гардеробе. Ни игре „развратног понашања” у претпубертетском периоду нису оно што се избегава, као што се то дешава кад наступи пубертет. У пубертету такве фантазије заврше аскетским понашањем или симптомима агорафобије. Због тога у пубертету девојчице пригушују своје фантазије о трудноћи и јако су опседнуте стрепњом од могуће трудноће до које може доћи, како то оне мисле на том узрасту, у кади купањем после оца или због употребе заједничких пешкира.

Разумљиво је да су и односи између девојчица и дечака у том узрасту, када генитални импулси преовладавају, јако сложени. Иза свега што се дешава стоји настојање да се либидо држи под контролом. Понекад пријатељство престане само по себи; понекад стари облик наклоности бива уништен завишћу једне или обе стране; понекад буде замењен новим изазовнијим другим, а дешава се да однос прерасте у сублимирано пријатељство које ће трајати целог живота. Највећи проблем настају када се једна девојчица сексуално брже развија од друге. Из зависти или жеље за идентификацијом са слободом или успесима зрелије девојчице, мање зрела девојчица може доживети неуспех онда када и сама крене тим хетеросексуалним путем за који још није спремна. Поготово ако је она зрелија девојчица објект зависти. Некада такву неуспешну хетеросексуалност може заменити безопасна хомо-

¹¹ Значајна улога маште екстравертног карактера из претпубертетског периода са наступом пубертета се драстично мења у правцу удаљавања од играња игара.

сексуална наклоност, што може компликовати даљи развој. Многа преступништва, проституција и криминал, управо су настали на таквом прекиду у претпубертетском добу. Међутим, права опасност овог периода живота лежи у сваком погрешном понашању које не одговара узрасту, када је девојчица заустављена у психолошком развоју због изненадног прилива велике количине сексуалне енергије (либида) која је уводи у такву опасност због осећања кривице или страха. Претерана усамљеност је најчешћи облик бега од свог, сексуално наглашеног тела, и фантазија. Ово ме свакако могу допринети и прерана искуства, која могу довести до поремећаја у развоју целокупне личности. Уколико су *ејо* толеранција нагона, која се изградила током претпубертетског периода, и природа и ефикасност одбрамбених механизма којима *ејо* тада располаже били примеренији развоју, то ће последице по развоју бити боље.

Однос према другом полу у претпубертетском и пубертетском периоду је значајан и као видљив и као прикривен. Несекуалан однос у претпубертетском периоду може код девојчица, које имају отпор да уђу у тај простор, довести и до специфичнијег структурирања сексуалности. Дечаци који су нарочито поносни на своју мушкост и који, следствено томе, избегавају пријатељство са девојчицама, стварају девојчицама конфликте у вези с мање вредним полом. То се посебно види код оних девојчица, које на дубљим нивоима верују у супериорност дечака, које цене вештину и достигнућа на пољу спорта и саме се активно ангажују у такмичењу, некада постајући мушкобањасте.

Мушкобањост, која се тако често манифестује за време фазе активности, није само нормална, већ често и пожељнија од пасивног става девојчица и повлачења у изолацију своје собе. Оне девојчице које показују активније и маскулиније особине у претпубертетском периоду углавном су везане за оне жеље из фаличког периода када су желеле да буду дечак (да негирају кастрацију). Ако ова жеља није удружена са реакцијама као што су осећање инфериорности или неким озбиљнијим депресивним помаком, нема места забринутости. Када наиђе пубертет девојчица почиње да преживљава прве симптоме сексуалне узнемирености и љубавног разочарења. Тада се мушкобањост употребљава као одбрана против женствености, нарочито ако њене фантазије имају мазохистички карактер. Таква узнемиреност у пубертету може да одвуче девојчицу у пасивност или у мушкост и хомосексуалност.

Било која форма која доноси редукцију узнемирености, која је у том периоду велика, није ништа друго до тежња *еја* да расте и прилагођава се новонасталој ситуацији. Да би се ово постигло на првом месту је неопходно ослободити се претходних зависности. Како се они најчешће одвијају путем револуционарних покрета то је тешко проценити која је врста побуне у питању: стварна тежња за сепарацијом или настојање да се остане у симбиози на скривен начин. Ситуација се компликује када револуционарне потези постају део прилагођавања школској средини. Разлика у понашању у школи и код куће некад је у облику примерног понашања у школи а агресивног у кући, а некада са конфликтима и у школи и у кући. Преношење конфликта од куће на школу често се испољава кроз бежање из школе, одсуствовање са часова, страх од школе или налажење разлога, најчешће здравствених, за остајање код куће, што може претходити озбиљним неуротским сметњама.

Повећање независности и код добро интелисаног *еја* не пролази без тешкоћа. Најчешће се то изражава кроз непослушност, пркосне побуне против васпитних мера и одбијање претходно усвојене дисциплине све, до правих агресивних испада. Понекад васпитни успеси раног детињства, одавно прерасли у навике, почињу да опадају, па и телесна чистоћа, уредност, укратко све што је представљало ред почиње да бива побуњенички одбачено. То изражава принципијелни протест против постојеће зависности, агresiју против васпитног утицаја и, парадоксално, још јачу чежњу детета за инфантилном позицијом. С једне стране, дете се опире својим инфантилним стремљењима, а с друге, покушава да их достигне заобилазним путем. Ова борба много подсећа на ону преидиповску када дете покушава да се одвоји од симбиотске мајке и да се отац, у случају девојчице, смести у позадину, односно да нема неки већи утицај на везу са мајком.

Од успеха или неуспеха и дечака и девојчице да се одвоји од мајке у овом периоду зависи целокупна каснија психолошка равнотежа. Претпубертетски покушај ослобађања од мајке, који није успео или је био сувише слаб, може да закочи будући психолошки развој и остави инфантилан печат на одраслу личност. Такве особе ће у односу према особама оба пола показивати тежњу ка зависности и имати императивне потребе за подршком. И пријатељске и љубавне тежње ће бити замењене пасивним припајањем и наглашеним захтевом за љубављу. Опасност од губитка објекта тада је енормна и она ће створити основу за интен-

зивиан страх од беспомоћности. Чак и ако уласком у пубертет постигну активније понашање, оно ће бити обележено ставом који је типичан за претпубертетско доба. Добри резултати на интелектуалном или уметничком пољу, најчешће као „производ” намењен спољнем свету, такође ће бити само простор за добијањем доприноса. Таква зависност од спољњег света може се видети и у страсном заљубљивању, у коме није тешко препознати остатке старих фантазија у којима је потврда мајчине заштите, која се тражи од мужа, битна за функционисање.

Није тешко закључити да је овакав исход резултат победе *еја* над нагонима, где се на држање либида под контролом троши огромна енергија. Улазак у сексуални живот неће спречавати такве особе за неки облик пролонгираног развоја. Поремећена равнотежа *еја* и *ида* у време интензивних пубертетских промена у интензитету либида и агресије учиниће да жеља остане тамо, како би Лакан рекао, где субјект не мисли (Lacan, 1986). Будући да су одбрамбени механизми против нагона стабилног карактера то ће и могућност хватања у коштац са захтевима различитих узраста бити непримерена. Све оно што се дешава изван фазе јесте одступање од развоја и место за издијање озбиљних проблема.

Упућивање на динамске моменте нечега што имати карактер „налета”, у овом случају сексуалности као најтежег и најзначајнијег садржаја за интеграцију, заправо хоће да се што више удаљи од феноменолошког приступа и у сазнању и у терапијском деловању. Само прецизно теоријско постулирање претеча неке фазе развоја може бити основа за разумевање свих оних мучних збивања у то време, али и *технике* која ће се бавити одступањем развоја. Како Ана Фројд каже, једини начин да се зна шта се ради може се само ако се следи емпиријски заснована теорија о томе како је нешто настајало (Фројд, 2000).

Техника која следи знање претпубертетског перида мора ићи у правцу доследне подршке индивидуацији, подршке оном што дете *осећа да је истина*, будући да се истине које нуде културелни (родитељски) утицаји не виде као добронамерне. То давање предности 'побуњеничком' ставу, које је вођено циљем чувања дететовог Ја од слома или његове лажне позиције (лажног селфа), усмерено је на учење детета да поштовање цивилизацијских норми није ништа друго до *добро прилагођавање* које је благотворно за његов развој. Кроз подржано индивидуацијско настојање дете може схватити да неприлагођавање има своју цену и да она нуди или процес сублимације, да би се сачувало бола или само-

ће, или пак прихватање бола као властитог пута. У овом развојном процесу потребан је зрео други, онај емпатичан родитељ који неће бити угрожен таквим индивидуационим импулсом. Такав родитељ мора бити свестан тога да дете жели да буде вољено, што претпоставља дететову реалистичнију спознају и зрело одвајање од породице. У тој игри љубави и мржње, коју свака индивидуација претпоставља, свако поступање, поготово оно које жели бити психотерапијско, мора следити строге теоријске поставке. Без њих свако делање је нека лична стратегија, пренесена, прихватањем или одбијањем, од сопствених родитеља.

-
- ЛИТЕРАТУРА Dojč, H. (1965). „Pubertet kod žena”. U: G. Vučković (ur.), *Žena i seks kroz vekove*. Beograd: Duga.
- Frojd, A. (2000). *Normalnost i patologija u detinjstvu*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Frojd, S. (2011). *Porodični roman neurotičara*. Beograd: Službeni glasnik.
- Klajn, M. (2001). *Unutrašnji svet dečje psihe*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Lacan, J. (1986). *Četiri temeljna pojma psihoanalize*. Zagreb: Naprijed.
- Sandler, J. & Freud, A. (1983). Discussions with Anna Freud on the Ego and the Mechanisms of Defence: the Ego and the Id at Puberty. *Int. J. Psycho-Anal.*, 64, 401–406.
- Winnicott, D.W. (1965). *The Maturation Processes and the facilitating Environment*. New York: International Universities Press.

MILORAD V. TODORVIĆ

UNIVERSITY OF PRIŠTINA WITH TEMPORARY HEAD-OFFICE
IN KOSOVSKA MITROVICA, FACULTY OF PHILOSOPHY

SUMMARY

PUBERTY: REBELLION AND GROWING — HOW ARE SCENARIOS IN
TRADITIONAL PRE-PUBERTY AND PUBERTY DYNAMICS STILL PRESENT?

Creation of the structure is the main guiding principle of every performance of 'psychological'. About structure we are talking only when the nature and culture, that make up the basic split in personality, enter into those relationships which are considered permanent.

M. T.

Great instability in the roles, wide fluidity in the theater of love, which is contrary with stable world of yesterday, can not be transferred or impact on children growing up in space of *fluid* love. Parents who were given the right to determine the kind of pleasure and imposing a form of love to the children entries the confusion eliminating of those clear standards that were present in earlier periods. Pathological manifestations, especially of girls in the pre-puberty and puberty, which was reported on the psychotherapies undertaken because of the difficulty in adapting and education, can provide insights into normal processes such as are difficult to obtain with direct observation. Understanding any phase or any level within phase of development implies a clear insight into the history of the previous phases and level of the structure built by then. Even when it comes to revolutionary changes or about *flurry* in development process that is actually about amplifying evolutionary process. The theoretical problem with puberty, as a phase that can be defined as new edition of the infantile period, is that it comes after a period of so-called *latency* is illogical that after the (apparently) peaceful development can reach such large, revolutionary changes. It seems that even the development theory has not paid the necessary attention to something that could be defined as *preparatory activities* from which puberty depends. It is clear that this is the one invisible dynamics present in the psyche is in this *quiet*, pre-puberty period.

KEY WORDS: puberty, pre-puberty period, latency, developmental lines, sexuality, a recap of infantile sexuality.